

Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Філософський факультет
Кафедра етики, естетики і культурології

**ДІАЛОГ ТА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ДЕТЕРМІНАНТИ МІЖКУЛЬТУРНОЇ
ВЗАЄМОДІЇ**

Кваліфікаційна робота
за спеціальністю 034 Культурологія
на здобуття освітнього ступеня бакалавра культурології

Студент-виконавець:
Кухарська Альона Вікторівна
IV курс спеціальність 034 «Культурологія»
ОПП «Культурологія»

Науковий керівник:
Нападиста Валентина Григорівна
к.ф.н., доцент

Допущено до захисту:

Зав. кафедри _____

Київ-2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ДІАЛОГ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ.....	6
1.1. Особливості формування, осмислення, трактування діалогу та діалогічної традиції у філософсько-історичному дискурсі.....	6
1.2. Діалогічні засади міжкультурної взаємодії в гуманітаристиці ХХ ст.....	10
РОЗДІЛ II. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ДІАЛОГУ	15
2.1. Категоріальне осмислення толерантності, як основи діалогу культур.....	15
РОЗДІЛ III. ДІАЛОГ ЯК СПОСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	19
3.1. Діалог культур як один із головних чинників у контексті глобалізації	19
3.2. Міжкультурний діалог як загальний принцип співіснування відмінностей культур у сучасному глобалізованому світі.....	22
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	32

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Спираючись на події теперішнього, ми не лише, побачили усі науково-технічні досягнення минулих епох, але й відчули на собі процес глобалізації, не зі сторони суспільної взаємодії, а через призму зіткнення цивілізацій та культур, що призвело до російсько-української війни та напруженості у глобальному вимірі сьогодення і потребує інтелектуального осмислення та пошуку шляхів інтенсифікації міжкультурної взаємодії.

Саме дослідження теми діалогу популяризувалося ще на початку ХХ ст. Зацікавленість філософії була зумовлена відкритістю до Інших, адже на тлі досвіду самотності та відчуження людини, з'явилась необхідність в Ти. Очікування Іншого в своєму житті частково змогло розірвати егоїстичну оболонку й індивід почав робити кроки до зближення з Іншим на фоні процесу глобалізації, який, у свою чергу, створив нові проблеми в суспільстві. Необхідність дослідження діалогу культур є наслідком суперечливих і кризових процесів, що протікають в сучасному суспільстві. Коли головною умовою толерантного вирішення конфліктних ситуацій є діалог як фактор узгодження різних думок, який все частіше виступає єдиноможливим способом виживання людства.

Діалогічна парадигма виступає конструктивною спробою розв'язати нові проблеми глобалізації, а також спрямовує міжкультурну взаємодію у русло порозуміння і толерантності.

Ступінь розробленості проблеми. Із позиції філософії, осмислення поняття діалогу зароджується ще в період Античності. Якщо сьогодні, ми розглядаємо культуру, як той простір, де народжуються сенси, то в час Сократа, де до самого поняття культури було ще багато часу, діалог вже почав розкриватись, як продуктивний спосіб обміну сенсами, починаючи з пошуку істини цих смислів. Платон та Аристотель, спираючись на діалектичний вимір, брали за основу зіткнення протилежних думок не просто на користь спільної істини, за допомогою діалогу, але й вже до пізнання, себто, просвіти, а отже розвитку.

Філософія Нового Часу розкрила монологічність людини у вимушеній комунікації та розвиток індивідуалізму в розвитку цієї епохи, що протрималась до початку XIX ст. Альтернатива даній діалогічності була представлена Ф. Шлейермахером, В. Гумбольдтом, Л. Фейєрбахом.

Великий внесок до розуміння поняття діалогу внесли М. Бубер, Е. Левінас, М. Бахтін, В. Біблер. Вони першими почали розглядати та визначати діалог як суттєву складову міжкультурної комунікації та взаємодії.

Підходів до розуміння суті діалогу є насправді безліч, однак сьогодні, в умовах глобального розвитку нашого світу, проблема інтерпретації та важливості використання діалогу, вже міжкультурного постає перед нами знову. Ми більше не можемо використовувати толерантність, як терпимість та використовувати діалог через призму науково-технологічного світу, адже цей вибір закриває багато шляхів до цивілізаційного процесу різних культур.

Потужний потенціал культури повинен звернутись до діалогу в контексті трансформації власного Я та національної самобутності, як конкретного способу подолання проблем людства.

Об'єкт дослідження: західно-європейський етико-філософський та культурогічний дискурс міжкультурної взаємодії.

Предмет дослідження: концепти діалогу та толерантності як смислові детермінанти міжкультурної взаємодії.

Мета роботи: дослідити історичний розвиток понять “діалог” і “толерантність” та їхню смислову домінантність у міжкультурному просторі сучасного глобалізованого світу.

Для досягнення визначеної мети було поставлено наступні **завдання:**

- дослідити зародження філософії діалогу;
- проаналізувати діалогічні основи міжкультурної взаємодії в гуманітаристиці XX ст
- дослідити еволюцію поняття “толерантність” та визначити його значущість у парадигмі діалогу культур;

- охарактеризувати зміст глобалізаційних процесів та їх вплив на діалог культур;
- аргументувати важливість міжкультурної взаємодії у глобалізованому світі через симбіоз толерантності та діалогу, як основи для порозуміння.

Методологічну основу дипломної роботи складає система підходів, методів і способів наукового дослідження. Історичний підхід застосовано з метою дослідження розвитку й становлення діалогу культур та аналізу розуміння терміну «толерантність». Порівняльний метод використано для співставлення «діалогу культур» в розумінні різних філософів. Паралельно застосовувалися й інші методи наукового дослідження: системний, індуктивний та дедуктивний.

Структура роботи визначається її метою та завданнями. Робота складається з трьох розділів, висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 35 сторінок, список використаних джерел – 34 найменувань.

РОЗДІЛ І

ДІАЛОГ ЯК ПРЕДМЕТ ФІЛОСОФСЬКОГО ОСМИСЛЕННЯ

1.1. Особливості формування, осмислення, трактування діалогу та діалогічної традиції у філософсько-історичному дискурсі.

Все ще хотілося б вірити, що головним у розвитку міжнаціональних відносин і, в цілому, людства був і залишається діалог культур, а саме міжнаціональне спілкування, що передбачає культуру спілкування, без зневаги до історії, культури та досягнень будь-якого народу.

Саме тому, спершу хотілося б звернутись до самої історії, щоб зрозуміти де ідея діалогу сягає свого коріння. В античній цивілізації, ідея діалогу виступала, як форма розв'язання проблем та засіб отримання бажаного результату від співрозмовника. Це нагадувало монологічний виступ чи переконання одним учасником розмови іншого. Родоначальником такої суб'єктивної філософії є один із найвідоміших давньогрецьких філософів – Сократ. Його вислів “Давай поговоримо” породжував “Ейдос” в свідомості опонента й робив Сократа “недіалогічним керівником діалогу”. Таким чином, співрозмовник філософа перетворювався на єдинодумця, відповідаючи на його ж питання. Тобто, Сократ змушував іншу людину замислюватись, тим самим, погоджуватись з ним. Основна ідея діалогу Сократа полягала в критичному підході та в постійному сумніві під час розмови.

Продовження розвитку сократівської філософії спілкування було у Платона та Арістотеля. Це був не сам діалог, а певний різновид мовлення, що складався із запитань та відповідей, а в напрямку діалектики вбачав зіткнення протилежних думок. Це був певний науковий метод пізнання, де діалектика виступала, як мистецтво пошуку істини.

Християнський світогляд діалогу отримав більш інтимну форму спілкування людини зі світом “Ти”. Сповідь, молитва чи мовчання були, як поштовх до пошуку істини та шляхів порозуміння. Тут не було діалогу двох співрозмовників. Людина насамперед прагнула порозумітись зі світом, тому зверталась до творця-наставника, до “Ти”, як близького та рівного.

Мовчання, як нова форма спілкування, породила новий спосіб життя – усамітнення, що допомогло віруючому навчитися аналізувати, усвідомлювати та слухати. А богоспілкування, через постійний контакт з абсолютно божественним Ти, допомогло людині розпізнавати неповторне Ти навколо себе, особливо в своїх ближніх [33].

Тут, варто зазначити, що нова модель життя людини зробила перший крок до толерантності в значенні терпимості. А саму здатність мовчати, чути та любити необхідно розцінювати як великий внесок Середньовіччя, що в подальшому, сприймається як один із найважливіших орієнтирів для всієї сукупності відносин людини зі світом.

У філософській свідомості XVIII-XIX ст. прослідковується втрата інтересу до проблематики діалогу та спілкування. Почав розвиватися новоєвропейський індивідуалізм, що має за основу монологічну суб'єктивність. Пробуджена, надихаючими віяннями Відродження, людська індивідуальність, була захоплена собою та своїми можливостями. Митці, помічаючи це, почали піднімати проблему відстороненості людини від інших й демонстрували самотність героїв. Мистецтво Мікеланджело, Сервантеса, Шекспіра, демонструє потенційні ситуації такого життя, і закликає у своїх роботах вчитися бути людиною, жити в реальному світі з Іншим або ж, як мінімум, зануритися в мовчання для можливого подальшого розуміння. Їхні твори були закликом до відходу від індивідуалізму та спробою показати світ як місце співіснування великої кількості індивідів.

Різниця між Новим часом та Ренесансом полягає вже у певній структуризації індивідуалізму. Головним завданням Нового часу було узгодження прав людського індивіда на самобутність та самоствердження з правами інших людей і потрібними для цього соціальними гарантіями.

Мислення того часу можна прослідкувати у роботі Томаса Гоббса «Левіафан». Філософ розвиває ідею природного стану суспільства – «Війна всіх проти всіх» і розвиває думку про те, що вороже ставлення людей один до одного, і жага до власного життя змушує їх поступитися долею своїх бажань. Гоббс

пише: «Якщо двоє бажають одну й ту саму річ, володіти якою вони вдвох не можуть, то вони стають ворогами і на шляху до своєї мети намагаються знищити або підкорити один одного» [10, с.151]. Однаковість прагнень створює конфлікт, вирішення якого можливо тільки за добровільною відмовою від власної свободи з боку кожного. «Кожна людина повинна бути готовою відмовитися від свого права на «все», – пише Т. Гоббс, – та в інтересах миру та самозахисту дозволяти собі стільки ж, скільки вона дозволила би іншим, по відношенню до себе» [10, с.8].

Толерантна філософія Гоббса демонструє розуміння того, що всі рівні, однакові, і мають аналогічні права на будь-яку річ. «Питання про те, хто є кращою людиною, не має місця у суспільстві, де всі люди є рівними», – говорить Гоббс [10, с.174].

І. Кант, звернув увагу на проблематику діалогу через призму “вимушеного спілкування” в суспільному житті. У праці «Ідея загальної історії у всесвітньо-громадянському плані» І. Кант звертає увагу на наявний дисонанс в комунікації. Людина, – писав філософ, – має схильність спілкуватися з собі подібними, бо в такому стані вона більш відчуває себе людиною, тобто відчуває розвиток своїх природних нахилів. Але їй також притаманне могутнє прагнення усамітнюватися, бо вона водночас знаходить у собі не комунікативну властивість – бажання все узгодити лише із власним розумінням – і через це очікує звідусюди опір, оскільки знає, що й сама схильна чинити опір іншим. Саме цей опір пробуджує всі сили людини, примушує її долати природні лінощі, тож, спонукувана честолюбством, владолюбством чи користолюбством, вона створює собі положення серед своїх ближніх, яких вона, щоправда, не може терпіти, але без кого не може і обійтися [15]. Тобто, діалог, як засіб здійснення комунікаційних зв'язків і умова взаєморозуміння людей, за Кантом, ще й монета двох сторін.

Кант зазначав, що перші кроки до становлення культури та відходу від грубощів приходять через умови терпимості, які робить кожна людина для себе та в користь іншим, де саме розвиваються таланти, смак та глибоке мислення, що

перетворюють вимушену «не комунікабельну комунікабельність» в моральне ціле, котре функціонує на благо людства.

Саме налаштованість на злагоду є найголовнішим в ефективному діалозі та, частково, впливає із логіки людського егоїзму та бажання його приборкати через інстинкт самозахисту [15].

Поняття “свобода” теж відіграє важливу роль у філософії та етиці Канта, як обов’язковий елемент життя людини як природної істоти. Умовою співіснування людини з іншими виступає мораль, а будь-яка дія несе за собою відповідальність через всепов’язаність світу. Тобто, здійснюючи якийсь вчинок, людина відповідальна не лише за себе, але й за все людство. «Вчиняй так, щоб ти завжди відносився до людства у своїй особі, і в особі всякого іншого так само, як до мети, і ніколи не відносився б до нього тільки як до засобу», зазначав філософ [15]. Адже людина – це найвища істота, і тому є недопустимим використовувати її як засіб. Людина повинна діяти з високими цілями, і в їх межах, та думати лиш про реалізацію людського в собі.

Новий час іноді називають часом загострення міжособистісних стосунків, через те, що мислення індивіда було пронизано монологічними та егоїстичними струменями. Засновники філософії діалогу в XIX ст. почали активно розвивати погляди представників індивідуалістичних течій, та допрацьовувати їхні ідеї теоріями рівноправної взаємодії людей в світі.

Діалогізм XX та XXI ст. продовжує попередні традиції Античності, Середньовіччя, доповнює погляди філософії Нового часу, але водночас розширює свої змістові межі. В цей період активно починають діяти, так звані класики діалогу культур, а саме М. Бубер, М. Бахтін, В. Біблер, Е. Левінас, які витягли діалог з меж повсякденного спілкування, та розробили філософію діалогу, в основі якого складні механізми взаємовпливів принципово різних типів соціальності, систем цінностей та форм культуротворчості.

Підсумовуючи, слід сказати, що діалог, як форма спілкування пронизує все наше життя, а його розвиток зумовлюється філософією, яка була притаманна тій

чи іншій епосі. Діалогізм із самого початку своєї ідейності вже розглядається як засіб до співставлення та пошуку істини.

1.2. Діалогічні засади міжкультурної взаємодії в гуманітаристиці ХХ ст.

Діалог культур в людській історії неминучий, адже сама культура діалогічна за своєю природою. Тому, діалог розглядається, як важливий методологічний принцип розуміння культури, а його ідея, в свою чергу, заснована на пріоритеті загальнолюдських цінностей.

Як було зазначено раніше, уявлення та погляди на поняття діалогу вже були розглянуті з певних філософських позицій, однак ґрунтовний аналіз діалогічного спілкування дали мислителі ХХ століття Г. Г. Гадамер, М. Бубер і М. М. Бахтін. Вони звертають увагу на те, що діалог починається зі спілкування, існує в спілкуванні, в ньому являє свій універсалізм і унікальність. Найпростішою, елементарною «клітиною» спілкування є мовна комунікація – розмова.

Аналізуючи сутнісні особливості мовної комунікації Г. Г. Гадамер приходить до висновку: «Реальність людської комунікації в тому, власне, і складається, що діалог – це не твердження думки одного на протипагу іншому або просте додавання думок. У розмові обидва вони перетворюються. Діалог тільки тоді можна вважати таким, що відбувся, коли ті, хто вступили у нього, вже не можуть зупинитися на розбіжності, з якої їхня розмова почалася» [8, с.48].

Вважається, що класична філософія починаючи з ХVІІІ до ХХ ст. була спрямована на внутрішнє індивідуальне розуміння та самовивчення. Від Декарта до Гуссерля, Гайдеггера і Сартра відбувалося постійне осмислення людської природи і будови суб'єктивної свідомості. Суб'єктивна свідомість людини до ХХ ст., як вважають філософи, не здатна була вийти за власні межі та існувати в соціальних взаємовідносинах. Нерозуміння необхідності інтерсуб'єктивної комунікації знищило гуманний світ. Тому, головною думкою ХХ ст. стала зміна суб'єкт-об'єктного відношення на міжсуб'єктний зв'язок «Я- Ти».

Першим із дослідників, хто сформулював концепцію діалогу культур був Мартін Бубер. Його теорія будувалася на ідеях ХІХ ст., носіями яких були такі попередники як Джон Локк, Ентоні Купер Шефтсбері, Франс Гемстерагьойс, Йоган Гаман, Фрідріх Якоб, Фрідріх Шлейєрмахер та Людвіг Фаєрбах.

Ф. Гемстерагьойс вплинув на М. Бубера своєю теорією стосовно людського «Я» та його відношення до інших «Я». Філософ вважав, що взаємовідношення таких «Я» – це перший крок до появи моралі як такої.

Ф. Шлейєрмахер, в свою чергу, намагався критично переосмислити роботи філософів доби німецької класичної філософії і у своїх роботах зазначав, що «людське» треба осмислювати як реальну цілісність різноманітного, цілісність, що потребує кожного свого члена саме в індивідуальній неповторності. Любов, в його філософії постає елементом, який допомагає втілювати бажання конкретної особистості в її неповторному індивідуальному бутті. Між елементом «любов» та індивідуальністю Ф. Шлейєрмахер ставить «розуміння», що прирівнює до мистецтва. Індивідуалізація, любов, взаєморозуміння – взаємодоповнювальні сутнісні виміри того «внутрішнього», духовного спілкування, що його висуває Ф. Шлейєрмахер як справжню мету людського буття. Таке спілкування мало б породжувати спільноти – дружні об'єднання, а держава виступала б як найвищий вимір духовного спілкування.

Л. Фаєрбах акцентував увагу на значенні «Я – Ти» для всієї побудови людського світу. Філософ писав, що природна точка зору людини, точка зору відмінності Я і Ти, – є справжня, абсолютна точка зору, отже, також точка зору філософії [33]. Взаємини Я і Ти становлять, за Л. Фаєрбахом, реальну основу справжньої людської моралі.

Саме спираючись на зазначені погляди, М. Бубер акцентує увагу на процесі співіснування людей, природи та Бога через слова, адже слово є похідним від єства людини. Той, хто каже основне слово, – звертає увагу Бубер, – входить в нього і перебуває в ньому [5].

В Бубера діалог розглядається на рівнях з Він, Вона, Воно. У формі Я – Воно, людське «Я» не може поставати в повному єстві, адже спілкування з

«щось», що постає пасивним, позбавленим життя дозволяє людині керувати, змінювати, перетворювати, встановлювати над Воно свою владу [5].

Інше розуміння відбувається у спілкуванні Я – Ти, де Ти виступає елементом, який не можна опанувати, керувати та повністю пізнати. У такому підході, за основу сприймається любов, відповідальність Я перед Ти, а основа такої любові – любов Бога до світу.

Різниця між спілкуванням з Ти і Воно, вбачається у тому, що при спілкуванні з Ти, властиве прагнення до пізнання, спілкування з Воно наділене ж прагненням заволодіти та керувати. У відношенні Я - Ти не відбувається злиття і кожний залишається собою. Діалог Я і Ти можливий між людиною і світом, людиною та людиною, людиною і Богом.

Бубер зазначає: я знаю три види діалогу: справжній, який може бути виражений як у словах, так і в мовчанні, – в цьому діалозі кожен з його учасників дійсно має на увазі іншого або інших в їх готовому і своєрідному бутті і звертається до них, прагнучи, щоб між ним і ними встановилося живе взаємовідношення; технічний, викликаний лише необхідністю об'єктивного взаєморозуміння, і, нарешті, замаскований під діалог монолог, в якому дві людини або декілька присутніх людей дивними звивистими шляхами говорять з самими собою, вважаючи при цьому, що вони позбавлені від болісного перебування лише з самим собою [6].

Таким чином, справжній діалог має на меті встановити з іншим живе співвідношення, технічний зумовлений лише необхідністю об'єктивного взаєморозуміння, або передачі інформації, та замаскований під монолог, процес комунікації, який нагадує індивідуальну розмову самого з собою в присутності інших.

У філософії діалогу Бубера важливим постає поняття “між”, адже відношення Я і Ти, це діалог між людьми, між суб'єктами, як справжній спосіб взаємодії та певний міжособистісний простір крізь «зустріч» інакших істот, які сприймають один одного [5].

Відкритість до світу та можливість вільно висловлювати свої бажання через щирість є останнім вагомим фактором у діалозі Бубера.

Далі хотілося б звернутись до В. Біблера, який також являється дослідником діалогу культур. У центрі його дослідження – міжкультурна комунікація. На його думку, саме культура постає способом втілення діалогу, іншою сукупністю змістів, кожна культура може визначити і себе. В. Біблер, зауважував, що «діалог, який розуміється в уявленнях культури, – це не діалог різних думок або поглядів, це – завжди діалог різних культур» [4, с.299]. Вже культура, як спосіб комунікації та форма одночасного буття і спілкування людей, здатна в конкретному змісті примирити чи об'єднати учасників діалогу. Це вдається тому, що під час такої комунікації кожна сторона (людина, етнос, народ і т.д) точно визначає свої змісти й тільки у постійному протистоянні, дискусії, суперечці, діалозі з іншою культурою, з іншою сукупністю змістів, кожна культура може визначити і себе. У праці «Діалог культур» В. Біблер доводить, що основна мета спілкування з потенційно різною культурою, на будь якому рівні, полягає у пошуці діалогічної істини [3]. Для того щоб відбувся діалог культур, на думку В. Біблера, необхідно вийти до вихідних, первісних питань та відповідей. Далі необхідно відсторонитися від власної культури й зрозуміти чужу культуру як свою. Також філософ піднімає тему мовчання та розмов людини з самою собою, які мають відбуватися на рівні діалогу, де людина виходить за межі свого мислення і спілкується з різними Я в межах однієї логіки. У роботі «Діалог та діалогіка» В. Біблер писав: «Мислить людина тоді, коли вона наче б то нехай мовчки, розмовляє сама з собою...» [2, с.933]. Щодо монологічного погляду на світ, то В. Біблер вважає це шляхом до агресії та непорозуміння, тому що спрямованість тільки на себе не здатна побачити і почути більше, і тому не здатна досягнути об'єктивну істину, що у філософії діалогу називатиметься як діалогічна істина життя.

Французький етик та філософ, Емманюель Левінас модифікував форму діалогу через трансформацію поняття «Я – Ти» в «Я – Інший». Е. Левінас зазначає, що на початку зустрічі для «Я» мало важить те, ким «Інший» є для «Я»;

значно важливішим є те, що для «Я» важить «Інший» – передусім той, за кого «Я» відчуває відповідальність. Бути «Я» – це завжди мати на одну відповідальність більше: «Я» мого «я» утворюється фактом відповідальності, якої потребують страждання і провина Інших. Тільки «Я може без жорстокості визнати себе жертвою». Саме така асиметрія відношення «Я – Інший» має лежати в основі етичного виміру філософії діалогу, де завдяки ідеї «Іншого» можливе і пізнання як таке. Тут важливо зазначити, що підхід до діалогу через зустріч з іншим «Я», де «Я» викорінене зі своєї первісності, порушує проблему самого діалогу. Тому що окрема людина може вважати себе тотальністю, коли вона не може мислити. Мислення починається тоді, коли свідомість роздвоюється, тобто коли вона водночас стає свідомістю і себе і зовнішнього, тому що «як така, що мислить, людина є тим, для кого зовнішній світ існує». Через Іншого філософ передає відповідальність людини. Коли людина співчуває, залучається до долі Іншого, це означає, що вона має на одну відповідальність більше.

Діалог у Е. Левінаса становить первісне відношення. «Я – Ти» передує будь-яким відношенням людини, тобто передує будь-якій онтології: людина спочатку усвідомлює «Іншого», а через нього – і буття як таке: «Буття-тут, де завжди йдеться про буття, є в самій своїй автентичності буттям-для-іншого» [20, с. 76].

РОЗДІЛ II

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ДІАЛОГУ

2.1. Категоріальне осмислення толерантності, як основи діалогу культур.

Значення поняття толерантності протягом європейської історії змінювалися залежно від культурних та світоглядних контекстів, властивих тій чи іншій добі. Спочатку толерантність, толерантну поведінку розуміли як шлях до розв'язання соціального напруження, пізніше – як спосіб забезпечення та реалізації особистісних та колективних прав соціальних, релігійних та етнічних груп. Тобто поняття толерантності поступово набуває значення політичної та правової категорії. У зв'язку з цим, актуальним є розкриття поняття «толерантності» та його становлення у світовій філософській думці та культурі, щоб зрозуміти принцип його розвитку в різні періоди.

Наприклад, Сократ наголошував на тому, що вищим у людині є те, що набувається культурою, вихованням. Культура людини виявляється не в її моральній поведінці, а саме в чинниках, які роблять її поміркованою, доброзичливою у ставленні до інших. Людина повинна осмислювати власні вчинки і будувати свої взаємини з іншими на гуманній і доброзичливій, толерантній основі.

Аристотель, у свою чергу, визначає терпимість, як можливість рівноцінного існування речей та людей, а толерантність, як віддзеркалювання потреби у виявах релігійної терпимості під час діалогу та взаємодії різноманітних культурних традицій та практик, що створювала передумови розуміння, прийняття та пізнання інших культур [1].

Наприкінці XVII століття, у 1685 році, з'явився відомий трактат британського філософа Дж. Локка «Листи про толерантність». У своїх роботах Дж. Локк артикулював тріаду, яка відображає визначальні особливості ліберальної західної цивілізації «свобода – закон – розум». З праць Дж. Локка робиться один з висновків, який характеризує трактування можливостей існування вільного розуму в контексті толерантності: розум неможливий без свободи думки, без свободи дослідження, сумніву, без релігійної свободи, без

толерантного ставлення до іншої віри, інших поглядів на світ. Отже, робиться світоглядний висновок, який багато в чому визначає новочасну філософію – свобода думки, слова, релігійних переконань є запорукою свободи в усіх інших сферах [21].

Д. Мілль, у своїй роботі «Про свободу», категорію толерантності трактує не тільки як чинник існування свободи, але і як засадничу передумову для існування індивідуальності. Толерантність стає запорукою свободи індивіда від державного втручання в його приватне життя і впливу більшості суспільства на нього, свобода сприяє різноманіттю світу – саме в цьому є цінність толерантності [24].

П. Нікольсон пише, що толерантність головне не визначати через нейтральну позицію або моральний ідеал, а також не варто як феномен, який потребує виправдання і виправдовують його як те, що менше з двох зол.

Філософ Габріель Марсель у праці «Феноменологія і діалектика толерантності», досліджував релігійні та екзистенційні виміри цього явища, та дійшов до висновку, що толерантність внутрішньо іманентна людям [23].

У ХХ столітті відбувалося поступове переосмислення проблем та підвалин щодо культурного діалогу, де толерантність поступово ставала домінуючою базою для співіснування та міжкультурної взаємодії. Тоді, К. Леві-Стросс фактично обґрунтовував цінності міжкультурних діалогів збереження самобутності та розмаїття: «світова цивілізація може бути тільки коаліцією культур у світовому масштабі, кожна з яких зберігає свою самобутність. Треба врятувати факт розмаїтості, а не історичне стримування, що надається йому кожною епохою. Толерантність не є споглядальною позицією, роздачею індульгенцій тому, що було, і тому, що є. Це динамічна установка, вона складається в передбаченні, розумінні й просуванні того, що бажає бути» [19].

Сьогодні актуальною до розуміння є категорія толерантності в умовах інформаційного та комунікативного соціального суспільства, знову ж таки через діалог. Комунікація світу відбувається й через соціальні мережі, що в свою чергу дає можливість до обговорення суспільно – правових проблем через характер

правової основи здійснення соціальної комунікації в забезпеченні легітимності права і законності в суспільстві.

У такому випадку, толерантність, крізь соціологічну парадигму, ми розглядаємо, як терпимість до іншого світогляду, способу життя, поведінки і звичаїв. Соціальна толерантність полягає в усвідомленні і наданні іншим їх права жити відповідно до власного світогляду і служити цінностям їх самобутньої культури.

Лише тоді, коли ми будемо трактувати соціальну толерантність, як симбіоз прийняття, правильного розуміння та поваги до інших культур та проявів людської індивідуальності, толерантне відношення буде соціальною цінністю, що забезпечує права людини, свободу та безпеку. Толерантність не є байдужістю і не є відмовою від своїх переконань. Це думка, що чує іншу думку.

В. Малахов зазначав, що діалог – це не тільки спілкування двох індивідів, які не завжди мають за мету дійти до компромісу чи спільної думки, він говорив, що діалог може виступати як розділення однакових цінностей співрозмовниками. Тобто, сприйняття світу може бути різним, і кожен індивід який, вступає в діалог має право на унікальність, але метою саме такого спілкування має бути пізнання вищих цінностей [22].

У свою чергу, О. Петроє, більш детально акцентує увагу на чинниках без яких діалог неможливий. Він виокремлює його ознаки серед яких найголовнішими є наявність мети та чітка спрямованість на знаходження істини, яка являється значущою для партнерів діалогу, суб'єкт-суб'єктний характер та рівноправність, знаходження нової суті для всіх учасників та толерантність без якої неможливо досягнути взаєморозуміння [26, с.8].

Багато дослідників говорять про сьогodнішню толерантність у діалозі, як фундаментальний універсальний принцип, на якому повинні базуватися і світ в цілому, і окремі суспільства. Вони дотримуються спільної думки на рахунок поняття толерантності, як складно структурованого явища, що спрямоване на дотримання вимог щодо взаємоповаги та рівності між різними культурами та їх

комунікацією. Більше того, вони зазначають, що при розвитку суспільства та світу, толерантність є складником полікультурного характеру та соціальної рівності, де толерантність формується в особистості та соціумі і передбачає повагу до інших культур, як основу міжкультурної взаємодії та діалогу [18].

Розвиток толерантності повинен базуватись на двох рівнях: індивідуальному та суспільному. Толерантність на індивідуальному рівні означає, що кожен є вільним у вираженні і дотриманні своїх переконань і визнає таке ж право за іншими. Це означає визнання того, що люди за своєю природою розрізняються на вигляд, положенням, мовою, поведінкою, цінностями і мають право жити у світі і зберігати свою індивідуальність. Суспільний рівень толерантності стосується процедури і характеру спілкування: напрацювання технології толерантної поведінки, розробки правової бази, етикету.

РОЗДІЛ III

ДІАЛОГ ЯК СПОСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

3.1. Діалог культур як один із головних чинників у контексті глобалізації.

Звертаючись до теми діалогу культур на сьогоднішній день, варто зазначити, що діалог та культура, це те, що супроводжує нас від початку нашого народження, це те з чим ми розвиваємось, крізь що знаходимо себе в собі та в світі. Сам же міжкультурний діалог розглядається як запит сучасного глобального системного світу не вперше.

Взагалі взаємозв'язок толерантності та діалогу, в епоху глобалізації, повинен був би виступати «рятівним жилетом» в міжкультурному діалозі. Тому що міжкультурне спілкування реалізує принцип діалогу культур і розглядається нами як міжособистісне, суб'єкт-суб'єктне, рівноправне діалогічне спілкування будь-яких представників культур і субкультур.

Зрозуміти це наче не складно, то де ж та проблема, яку у нашому культурному світі ми не змогли подолати. Сократ радив вчитись ставити питання, Аристотель та Платон культур – чути протилежну думку, християнська віра радила мовчати, а отже пізнавати себе, й усе це для того, щоб діалог закінчився істиною. У свою чергу, філософи ХХ ст. розкрили нам перші принципи моральності на розуміння нас як Я та Інших, вже з певною мірою відповідальності за слово, що ми використовуємо в діалозі. Й звичайно, феномен толерантності у соціумі та діалозі між людьми, що на відміну від "терпимості" (терпіти – "не протидіючи, не скаржачись, покірливо переносити, зносити щось тяжке, важке, неприємне"), означає готовність приймати поведінку і переконання, які відрізняються від власних, навіть якщо ви не погоджуєтеся або не схвалюєте їх.

Невже саме глобалізація у нашому мультикультурному суспільстві є тією перешкодою до нашого вільного співіснування. З огляду на це, важливо зрозуміти місце кожної самостійної культури в єдиній загальнолюдській

культури, коли, з одного боку, відбувається процес змагання культур, а з іншого – взаємопроникнення і взаємозбагачення культур. Розберемо ж це питання.

В цілому, термін «глобалізація» – це процес соціальних змін останнього десятиліття ХХ ст., що полягає в формуванні єдиного всесвітнього ринку (тобто перемоги лібералізму в загальносвітовому масштабі), всесвітньої інформаційної відкритості (Інтернет), появи нових інформаційних технологій, а також у збільшенні глобального зв'язку між світовими економічними, культурними, технологічними, політичними процесами.

Е. Гідденс розглядав глобалізацію, як процес інтенсифікації соціальних відносин, які пов'язують віддалені райони таким чином, що локальні феномени формуються під впливом подій, що відбуваються на дуже великій від них відстані, а глобальні в великій мірі визначаються локальними змінами [9]. Тобто, породження культурного різноманіття відбувалось через скорочення часових і просторових перешкод, інформаційно людство здобуло змогу до вільного пересування, а отже й до міжкультурного діалогу. З однієї сторони, йде суспільний прогрес та розвиток через інтеграцію в різні культури, мови, цінності, надбання народів, з іншої сторони, певний некерований та самостійний характер глобалізації може породити з усім цим світовий безлад.

Варто пам'ятати, що глобалізація насамперед пов'язана з глобальними наслідками і стосується того, що відбувається чи відбуватиметься з нами з плином часу. Більше того, наслідки цього процесу глобалізації для ціннісно-світоглядних комплексів різних країн є досить різними. Найчастіше спостерігають три підходи до взаємодії між глобалізацією та культурою. Перший – радикально-глобалістський, де за основу беруть ідею зближення національних держав та культур між собою в єдине суспільство та єдину культуру, дослідники воліють говорити про культурну уніфікацію, гомогенізацію. А професор Е. Сміт взагалі припускає існування такої культури, яка «за самою своєю суттю ... штучна» [28, с. 75].

Другий підхід – «помірно глобалістський». Прихильники цієї думки вважають, що процеси, які відбуваються і відбуватимуться в соціальній та

культурній сферах, не приведуть до створення і панування єдиної глобальної культури, а відкриють нову культурну дифузію. Місцеві культури будуть зберігати свої основи, маючи можливість вбирати деякі елементи потенційної глобальної культури,

Третій – «антиглобалістський». Його прихильники намагаються довести, що глобалізаційні процеси не призводять до виникнення якоїсь єдиної глобальної культури, а, навпаки, демонструє відмінності між культурами та загострює їх кордони. У статті «Антиглобалізм і пацифізм проти інтеграційних процесів у сучасному світі» українського історика М. Трофименка викладено головні тези антиглобалізму. У першому випадку прихильники виступають проти глобалізації як такої, а також проти впливу організацій міжнародного, фінансового, політичного рівня на національні держави. Представники напрямку альтерглобалізму виступають за помірковану глобалізацію, яка не буде шкодити економіці і культурі, робити бідні країни ще біднішими та збагачувати багаті. Ще однією течією є пацифізм [30, с.185].

Цінності, про які говорить діалог культур – це шлях до виходу з глобальних криз. Щоб просунутися в цьому напрямку, потрібно спочатку визначити те загальне, що може стати основою взаєморозуміння культур. Перший з них акцентує на виявленні загальнолюдського в різних культурних традиціях. Діалог культур в цьому підході передбачає кордони взаємовпливу, де особливості кожної культури повинні бути визнані, і до них необхідно ставитися з повагою. У другому підході до діалогу культур кордону особливостей, що визначають самобутність культур, постають як ті, що історично змінюються, а традиції – як ті, що переосмислюються. У цьому випадку аналіз акцентований на виявленні тенденцій зміни традицій. І в зв'язку з цим виникає питання про передумови формування точок зростання нових цінностей як умови подолання глобальних криз. Однак, без минулого немає майбутнього. Пам'ять посідає центральне місце у створенні ідентичностей і культур, саме тому, на думку Е. Сміта, її головні мотиви, ідеї та стилі постмодерного космополітизму за своїм походженням фольклорні або національні [28, с.166]. Тому, точки зростання

нових цінностей – це такі стани культури, в яких зароджуються нові світоглядні смисли, що можуть бути сприйнятими різними культурами й одночасно зберегти стереотипи традиціоналістських ментальностей.

Епоха безпосередніх контактів між людьми змінюється епохою інтерактивних взаємодій. Встановлено, що у людей, включених в наддинамічний процес створення, збереження, обробки і передачі інформації, змінюються фундаментальні структури свідомості: емоції, пам'ять, уява, тип раціональності і поведінка в реальному світі. У зв'язку з активним освоєнням людиною штучного середовища виникають серйозні етичні проблеми і проблеми, пов'язані зі зміною принципів і форм комунікативної взаємодії. В умовах глобалізації для розуміння і діалогу культур необхідно здійснити духовну реформацію і виробити нову систему цінностей для досягнення цивілізаційного синтезу при збереженні культурного плюралізму. Як нам здається, необхідний новий тип раціональності, який неможливий поза межами рефлексивного ставлення до базисних цінностей різних культур.

3.2. Діалогічність як загальний принцип співіснування відмінностей культур у сучасному глобалізованому світі.

Як вже було зазначено раніше, глобалізація це стрімка зміна сучасного світу. Прогреси, які сьогодні постають перед нами, відкривають нові можливості, а отже і підіймають нові питання до вирішення певних проблем. Одним із цих питань якраз постає подальше існування людей у світі з різноманітним культурним цінностям, адже світ стає тіснішим, розкриваючи певні контрасти та породжуючи конфлікти.

На думку В. Євтуха, найбільш результативним у сфері міжкультурної взаємодії постає міжкультурний діалог, побудований на системі толерантних відносин. Культурну співпрацю він розуміє, як баланс між збереженням культурної самобутності та створенням глобалізованого культурного простору, де діалог виступав би як гарант кожного представника своєї культури до спільної

культурної спадщини [13]. Для чіткого розуміння міжкультурного діалогу, необхідно зазначити, що сама культура розглядається, “як комплекс із власними знаннями, віруваннями, мистецтвом, мораллю, законами, звичаями, набутими людиною”. Тільки при усвідомленні такої різноплановості носіїв різних культур, міжкультурний діалог постає перед нами, як можливість та відкритість до поважливого обміну думками та поглядами, що бере за основу взаємне порозуміння. Зрозуміло, що діалог культур в момент реалізації зустрічається з складнощами, адже в першу чергу він вимагає напруги зусиль сторін, слід брати до уваги багатоаспектність, що притаманна кожній культурі, наприклад, етнічна складова, нюанси ментальності, відмінності у віросповіданні. У зв’язку з цим, важливою умовою без якої неможливо реалізувати міжкультурний діалог, варто вбачати у свободі та можливості власне до висловлювання власної думки та здатність вислухати і почути один одного [13].

Існування багатокультурності у просторі неможливо заперечити. Тому саме діалог виступає як запорука співіснування цих культур, а простір, як місце, де цей діалог необхідно будувати. У свою чергу, простір міжкультурного діалогу вже постає перед нами, як поле, де відбувається спілкування культур.

Важливо, щоб в глобалізаційних процесах не відбувся процес ізоляції або повного злиття. Ми перебуваємо на кордоні культур, і в такий час, дуже важливо виробити оптимальну модель для міжкультурної взаємодії, тобто налагодити діалог.

В Декларації Мехіко зазначають: “Культурна самобутність народів оновлюється і збагачується внаслідок контактів з традиціями і цінностями інших народів. Культура – це діалог, обмін думками і досвідом, досягнення цінностей і традицій інших; в ізоляції вона в’яне і гине” [12].

Британський соціальний теоретик Б. Парекх розкривав ідею рівноправного діалогу культур через діалогічний мультикультуралізм. При цьому, дослідник одразу орієнтує нас, що його роботу варто розглядати як бачення людського життя в перспективі свого розвитку мультикультурного суспільства, яке у нас є

сьогодні і буде в майбутньому [25, с. 80]. Б. Парекх має три ідеї щодо положення мультикультуралізму.

Центральна суть першої ідеї заключається у розумінні того, що, «люди є включеними в культуру» [25, с. 80]. Включення в культуру означає, що при розгляді конкретної культури, людину та її природу варто розглядати в контексті цієї самої культури, разом із її сформованими правами людини та цінностями, так як, люди детерміновані культурою. Однак це зовсім не означає, що, живучи в певному культурному просторі та будучи носіями однієї ідентичності, люди не здатні до критичного мислення. Навпаки, сприйняття практик своєї культури, дає змогу до бачення інших, якраз породжуючи розуміння до спільного та відмінного.

Наступна думка Парекха представлена ідеєю взаємодії. Для розвитку та еволюції будь-якої культури необхідно набути більший людський досвід через взаємодію з іншою культурою. Адже спершу «різні культури представляють різні системи значення і розуміння гарного життя». А саме погляд, спершу на себе, а потім на іншого, спричинить еволюцію культури.

Остання ідея полягає в усвідомленні того, що «всі культури ... є внутрішньо плюральними і являють собою постійну розмову між різними традиціями та напрямками думок», тобто діалогічними і здатними до спілкування [25, с. 82].

Таким чином, головним в мультикультуралізмі Б. Парекха являється рівноправний діалог між культурами як основа суспільства сучасної доби та діалогічність як загальний принцип співіснування відмінностей у нашому світі.

За Парекхом, мультикультурне суспільство різноманітне, тому цінує відмінності між культурами та стимулює до діалогу. Воно поважає, як права своїх членів на їх культуру, так і стимулює до збільшення діапазону їх вибору, сприяє до права на самокритику та свободу думок і самовизначення [34]. Культури можуть взаємозбагачуватись за умови мультикультуралізму, який у свою чергу породжує умови для діалогу.

Більше того, якщо певна культура ще не готова до певної взаємодії з іншими, ці інші повинні поважати їх вибір, таким чином толерантно відноситись до вибору представників, допоки вони не вирішать приєднатись до діалогу та взаємного збагачення.

Звичайно, говорячи сьогодні про глобалізаційний світ, відсутність діалогу створює міжнаціональні протистояння, саме тому спершу важливо виробити основу толерантної взаємодії між собою, щоб відкритись позиції іншого та прийняти цю іншу позицію.

Як було зазначено раніше, дослідники наголошували на діалогічності кожної культури, де діалог виступає одним із основних умов толерантності. І, виходячи з цього, суть діалогічного мислення людини та культури розривається в симбіозі із толерантним ставленням до інших.

У період глобалізації, разом із технологічними процесами, нового рівня безперервності контактів набули і відношення етносів, релігій, культур, цінностей, де толерантність є однією з найголовніших чинників у міжкультурному діалозі. Тому діалог культур, на якому заснована сучасна міжкультурна комунікація, повинен передбачати необхідні знання про представників тієї чи іншої культури. А толерантність у цьому ланцюжку усвідомлювалася б не просто, як терпіння, у розумінні терпимості, а як терпіння, що реагує на певну межу культурної ідентичності.

1995 рік, був проголошений ЮНЕСКО, роком толерантності у всьому світі, а XXI століття та його дослідники знову почали вивчення толерантності та діалогу, без принципів яких неможливо відобразити міжкультурні відносини.

В цілому, говорячи про толерантність, неможливо оминати діалог та навпаки, тому що діалог є, як однією із головних домінант толерантності так і її завершеною ціллю. Імперативи терпимості, які були започатковані ще на засадах розвитку віри зводяться до мирного діалогу, і як результат будується компроміс. Таким чином, можна сказати, що діалог без толерантності можливий, в свою чергу, толерантність без діалогу – ні. Тому що це буде розглядатись крізь призму “не чую, не бачу, терплю”. І тільки симбіоз толерантності та діалогу відкриває

готовність до комунікації, показує не лише терпимість, як "непомічання іншого", а вже толерантну відкритість до розуміння іншого та інших.

Діалог – це специфічна форма суспільної взаємодії, яка базується на рівності та свободі сторін, котрі беруть у ній участь, і спрямована вона на зближення і взаємне збагачення різних позицій [7].

Стратегічне завдання на сьогодні полягає у тому, щоб трансформувати діалог між культурами із засобу досягнення згоди на ціль до взаємospрийняття та розуміння іншого, де толерантність буде розкривати свій зміст як моральне поняття, як запорука миру, а не як стала чеснота.

Подолати сформовану тенденцію можна лише крізь переусвідомлення нас самих та правильне виховання того покоління, що тільки починає занурюватись у цей великий глобалізований світ, що стрімко розвивається.

Подивимось правді у вічі, так як раніше вже ніколи не буде. І те, що ми насправді можемо і повинні зробити, це пам'ятати старі та плекати нові цінності – такі стани культури, в яких зароджуються нові світоглядні смисли, що можуть бути сприйнятими різними культурами, в тому числі і зберегти стереотипи традиціоналістських ментальностей.

Роль глобалізації у світі дослідниками була інтерпретована по-різному. Ми зустрічали безліч критичних думок про її негативний вплив на стани культури, їх повне зникнення, та певні протилежні твердження про її здатність до культурного розмаїття із збереженням гомогенності.

Варто вкотре наголосити на постійній зміні сучасного світу. Ми живемо тут і зараз, і наша криза реальності більше пов'язана з відсутністю цивілізаційного прогресу нас як людей, а не від розвитку науково-технічного процесу. Через відчуження особистості від традиційної форми культури виникає криза самої особистості. А така усім страшна глобалізація це зовсім не причина, а наслідок модернізації нашого світу.

Суть глобалізаційного процесу варто розглядати в якості поширення культури загального споживання, в той же час, маючи варіативність зберігання культурних відмінностей. Відкритість світу через технологічний та

інформаційний простір дозволяє одержати чітке розуміння відмінностей культур і дає змогу обирати. Ми одночасно бачимо позитивні чинники, певні переваги різних способів життя та недоліки один одного, які дозволяють нам звільнитись від помилкових уявлень. І вже тут, у цьому процесі свідомості та вибору, варто розуміти суть процесів, що трансформуються у самій культурі, так як їй властивий взаємний зв'язок глобальності і локальності, загальності й індивідуальності, монологічності та діалогічності.

Суть глобалізації у сучасній культурі відображається в просторово-часових характеристиках. Це науково-технологічний та цивілізаційний компоненти культури. Саме, на жаль, через економіку, науково-технічний прогрес сьогодні випереджає розвиток цивілізаційного, який, в свою чергу, прагне вирівняти цей процес за допомогою діалогу та розгляду цієї культурної ідентичності через певний вплив на особистість, усвідомлення цінностей, розвитку історії, демократичну сім'ю, індивідуальну та загальну самосвідомість.

Можливо, саме через те, що першою ознакою глобалізації, як відкритості та поштовху до діалогу, ми розглядаємо призму фінансово-інформаційного, технічного та економічного простору, сам діалог культур, як ідентифікація себе та іншого, та розвиток толерантного та розуміючого один одного суспільства, виходить на другий план.

Тому, хотілося б привернути увагу до інтерпретації суті глобалізації через культурологічний підхід. Він розуміє процес глобалізації в контексті історико-культурного прогресу людства у його сучасному розвитку [27]. Культурний та філософський контекст процесів глобалізації акцентує увагу на тому, що якщо світ і уніфікується, то тільки через диференціацію [32].

Трансформація сучасного світу визначає локальні своєрідності тих чи інших суб'єктів загальної спільноти, які з однієї сторони, є викликом глобалізаційним змінам так званої одноманітності, а з іншої, є необхідністю цій спільноті, тому що розглядаються як носії самобутнього начала без якого неможливе глобальне просування.

Глобалізація може створювати і створює потребу в національному продукті, в національній культурі, орієнтує особистість на пошук власного Я, ідентичності, самобутності і, в той же час, відкриває нам величезну можливість до подолання бар'єру в міжкультурному діалозі, де вже ідентифікована особистість розглядається, як суб'єкт міжкультурної діалогічної комунікації і є носієм самобутньої основи культури. І у цьому ключі, як ніколи важливо, щоб людина відчувала себе частиною свого народу, нації, етносу через розвиток інститутів громадянського суспільства, демократичної сім'ї, духовно-етичних, освітніх, моральних структур, беручи за основу культурно-історичний розвиток та процеси модернізації і змін, що наявні у нас зараз.

Щоб дійти до міжкультурного, толерантного діалогу в світовій комунікації, кожна культура повинна почати з себе і побудувати чітку національно-цивілізаційну модель власного культурного Я. Лише у цьому випадку буде реалізований структурний толерантний діалог з культурою "Іншого".

Інноваційна культура, як визначальна ознака людини та власне форми її культури сучасності варто розглядати через призму вирішення протиріч, які виникають в технологічно та інформаційно безкордонному суспільстві. Не дивлячись на стрімку зміну світу та глобалізаційні процеси, запит до нового здатен до імпульсу лише з імпліцитно присутнім у ньому вже відомим. Внаслідок цього, будь-яка інновація носить більш глибокий глобальний характер. Вона поширюється з самобутнім та національним змістом, як характером її основи, яку ми, зі своєї сторони вже повинні прослідковувати. [16].

Підсумовуючи, хотілося б висловити думку, що людина, діалог, культура, нація, толерантність, суспільство, свобода, міжкультурна взаємодія, все те, що ми так складно вивчали, розвивали, розцінювали, як основу до співіснування у нашому великому світі, сьогодні хочеться переосмислити знову і знову, тому що, те, що вважалося нормальним і начебто не вартувало додаткових зусиль, сьогодні, як ми побачили, мало вартує. Хибною думкою людства є те, що ми вже наче пройшли всі стадії розвитку діалогу і тепер, щоб прийти до єдиного

спільного варто лише поспілкуватись чи зовсім не спілкуватись, бо наче вже все самі знаємо. Війна, яку почала країна-загарбник проти України чітко нам показала, що це не так. Більше того, як ніколи раніше, погоджуюсь, з О. Забужко та з її висловлюванням, що це не війна однієї людини проти нас, це війна всього їхнього “культурного” народу.

Сьогоднішній міжкультурний діалог, який мав би у себе включати толерантність та будуватись на чіткому розумінні різних культур, у даний час всіма переосмислюється по-новому.

Діалог це перш за все збереження культурної спадщини, і лише традиція може підказати, на чому має будуватися єдність і різноманітність країн світу і що повинно бути стимулом для розвитку поколінь. Тому, сьогодні, усім нам, якщо ми ще не робили цього раніше, вкрай важливо, проаналізувати розуміння толерантності та діалогу у нашому культурному глобалізованому суспільстві та новому способі життя і не забувати, що наша свобода починається там, де закінчується свобода іншого і зазіхаючи на неї, “настають моменти, коли нескінченний горизонт комунікації та нескінченна інтерсуб’єктивність має свої межі” [14].

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумки, варто зазначати, що діалог та толерантність посідає вкрай важливе місце у трансформації і розвитку людини та її культури.

З позиції перших філософських трактувань, діалог виступав, як метод комунікативного акту індивідів, але не як спосіб їх співіснування.

Починаючи з ХХ ст., дослідники, почали розкривати суть діалогу через гуманітарне пізнання, використовуючи шлях до істини в діалозі через феномен “Іншого” та перші спостереження спільного та відмінного в цінностях, що притаманні людині та культурі. Толерантність тут постала, як ланцюжок до поєднання різних смислів та думок, що, в свою чергу сформувала орієнтацію на перше взаєморозуміння між суб’єктами, як представниками різних ідентичностей та культур. Тому, перший толерантний діалог був зорієнтований на подолання проблеми взаємозв’язку між культурними розбіжностями та розуміння самотності кожної з цих культур.

Діалог культур сьогодні, досі постає перед нами, як складний феномен. Більше того, з урахуванням глобалізаційних процесів світу, розширенням інформаційного та науково-технічного простору, суспільство починає міжкультурну взаємодію. Потреба у такому міжкультурному діалозі знайшла відображення у розвитку самої культури і тут важливо виокремити аспекти взаємодії при яких культура буде саме розвиватись, а не загине в ізоляції чи буде поглинута іншою культурою, на що звертають велику увагу скептики глобалізації.

Важливою складовою є повне переусвідомлення пріоритетності у самому діалозі культур і почати необхідно з внутрішніх аспектів власної культури. Діалог це суспільна взаємодія, у якій присутня рівність, свобода сторін, толерантність. Діалог культур, у свою чергу, виступає як універсальний чинник до міжкультурної комунікації світу лише якщо сама культура чітко буде розуміти власну ідентичність та самотність, яка починається з людини, як частини народу.

Тільки при системі зростання нових цінностей через збереження традиціоналістських ментальностей, культура буде розвиватись, діалог мати силу в пошуці істини, а толерантність виступати, як домінантна складова не просто розмови, а бажання почути іншу думку.

Відсутність міжкультурного діалогу у глобалізаційному світі, насправді створює міжнаціональні протистояння, саме тому спершу важливо виробити основу толерантної взаємодії між собою, щоб відкритись позиції іншого та прийняти цю іншу позицію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аристотель. Никомахова етика [Текст] // Сочинения в 4-х томах. Т. 4 / общ. ред. А. И. Доватура. – М.: Мысль, 1984. – 294 с.
2. Библер В. Диалог и диалогика // В. С. Библер Замыслы: В 2 кн. — М., 2002. — Кн.2. — С. 879–1113.
3. Библер В. Культура. Диалог культур (опыт определения) // Вопросы философии. – 1989. – № 6. – С. 31 – 42.
4. Библер В.С. От наукоучения – к логике культуры: Два философских введения в двадцать первый век. – М.: Политиздат, 1990.– 413 с.
5. Бубер М. Диалог // Бубер М. Два образа веры. – М.,1995. – С. 93-124.
6. Бубер М. Я и Ты. // Бубер М. Два образа веры. – М.,1995. – С. 15-92.
7. Волова Л. Діалектика традицій і новаторства у розвитку міжконфесійних відносин на етапі становлення суверенної України : дис. на здобуття наук. ступеня кандидата філ. наук: спец. 09.00.03 / Л. О. Волова - Запоріжжя, 2000. - 184 с.
8. Гадамер Х.-Г. Язык и понимание / Х.-Г. Гадамер // Актуальность прекрасного. – М. : Искусство, 1991. – С. 43–60.
9. Гіденс Е. Нестримний світ: Як глобалізація перетворює наше життя. – К.: Альтерпрес, 2004. – 100 с.
10. Гоббс Т. Левіафан, або Суть, будова і повноваження держави церковної та цивільної / Т. Гоббс. – К.: Дух і літера, 2000. – 601 с.
11. Гринчишин Н. І. Принцип діалогу як світоглядна парадигма морально-ціннісних орієнтацій та самовдосконалення людини / Н. І. Гринчишин // Аксіологічні аспекти трансформації сучасного українського суспільства : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. – Івано-Франківськ, 2007. – С. 162-164.
12. Декларація Мехіко щодо політики у сфері культури [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/MU82316.html
13. Євтух В. Міжкультурний діалог: ефективний конструкт інтегративного розвитку поліетнічних суспільств / В. Євтух // Політичний менеджмент. –

2009. – №3 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ipiend.gov.ua/uploads/pm/pm_36/yevtukh_mizhkulturnyi.pdf
14. Єрмоленко А. Спротив замість перемоги / А. Єрмоленко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://filosof.com.ua/tpost/dxm3d5j991-sprotiv-zamst-peremovin?fbclid=IwAR1mXYmGI0pgmObzcNRVRCkK9WD-BGCuh0gdf5UgGBhXP5DixDZwz_vxzq8
15. Кант І. Критика практичного розуму/ І. Кант ; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. — Київ : Юніверс, 2004. — 240 с.
16. Кириленко К. М. Інноваційна культура як інваріантне явище сучасності та форма сучасної культури /К. М. Кириленко //Українська культура: перспективи євроінтеграції. Інноваційні процеси в сучасній культурі : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практич. конф., м. Київ, 7-8 квітня 2016 р. – К.: КНУКіМ, 2016. – Ч. І. – С.167 – 170.
17. Костиця О.І. Переосмислення діалогу культур в умовах глобальної комунікації та інформаційної революції [Електронний ресурс] /І. О. Костиця, М. І. Шевченко // Цифрова платформа: інформаційні технології в соціокультурній сфері. – 2021. – Т. 4, № 2. – С. 259–269. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dpitsca_2021_4_2_15
18. Куценко О. Толерантність як складник полікультурної компетентності [Електронний ресурс] / О. Куценко, А. Кременчук // Актуальні питання гуманітарних наук. - 2021. - Вип. 40(2). - С. 219-224.-Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2021_40\(2\)_38](http://nbuv.gov.ua/UJRN/apgnd_2021_40(2)_38)
19. Леви-Стросс К. Раса и история // Леви-Стросс К. Путь масок. – М., 2000. – С. 353–356.
20. Левинас Э. Избранное: Тотальность и бесконечное /Э. Левинас. – М.: СПб.: Университетская книга, 2000. – 416 с.
21. Локк за 90 хвилин [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.psylib.org.ua/books/stret01/txt09.htm>
22. Малахов В. Етика спілкування/ В. Малахов. – К.: Либідь, 2006. – 400 с.

23. Марсель Г. Опыт конкретной философии / Г. Марсель. – М.: Республика, 2004. – 224 с.
24. Мілль Дж. Про свободу та інші есе / Пер. з англ. – К.: Видавництво Соломії Павличко «Основи», 2001. – 463 с.
25. Парекх Б. Переосмысливая мультикультурализм: культурное разнообразие и политическая теория (фрагмент) / Б. Парекх // Хрестоматия по дисциплине «Современная политическая философия: либерализм, коммунитаризм, мультикультурализм»; авт. сост. М.Б. Хомяков. – Екатеринбург, 2007. – С. 80–92.
26. Петроє О.М. Поняття «діалог» у термінологічній традиції зарубіжної та вітчизняної думки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://academy.gov.ua/ej/ej14/txts/Petroe.pdf>
27. Радзієвська С. О. Глобальна економіка. – Курс лекцій. – К.: СІК ГРУП УКРАЇНА, 2015. – 344 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lib-net.com/content/9745_Poglyadi_na_globalizaciu_giperglobalistiv_skeptikiv_ta_transformistiv.html
28. Сміт Е. Нації та націоналізм у глобальну епоху / Е. Сміт ; [пер. з англ. М. Климчука і Т. Цимбала]. – К. : Ніка-Центр, 2006. – 320 с.
29. Сміт Е. Національна ідентичність / Е. Сміт. – К. : Основи, 1994. – 224 с.
30. Трофименко М. В. Антиглобалізм і пацифізм проти інтеграційних процесів у сучасному світі / М. В. Трофименко // Нова парадигма. – 2007. – Вип. 65. – Ч. 2. – 333 с.
31. Трофименко М. В. Глобалізація: підходи, школи, визначення / В. М. Трофименко // Тенденції розвитку сучасної системи міжнародних відносин та світового політичного процесу : зб. матеріалів другої інтернет-конф. (16 березня 2012 р., Маріуполь). – Маріуполь, 2012. – 304 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://istfak.org.ua/tendantsii-rozvytku-suchasnoi-systemy-mizhnarodnykh-vidnosyn-ta-svitovoho-politychnoho-protsesu/183-protsesy-rehionalizatsii/407-hlobalizatsiya-pidkhody-shkoly-vyznachennya>

32. Шлейермахер Ф. Речи о религии к образованным людям, ее презирующим // Ф. Шлейермахер. Монологи. – М., К., 1992. – с. 304
33. Feuerbach L. Preliminary Theses on the Reform of Philosophy [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://books.google.de/books?id=KdsKpZ6eJWMC&pg=PA136&lpg=PA136&dq=%C2%ABPreliminary+Theses+on+the+Reform+of+Philosophy%C2%BB&source=bl&ots=-_1Q-yv3-z&sig=ACfU3U3rmTZi6tl_vSGh1Rb2jSo9DLJsw&hl=uk&sa=X&ved=2ahUKEwiD26rfzfb3AhUsQ_EDHWP1BKAQ6AF6BAgpEAM#v=onepage&q=%C2%ABPreliminary%20Theses%20on%20the%20Reform%20of%20Philosophy%C2%BB&f=false
34. Parekh B. What is multiculturalism? [Электронный ресурс] / B. Parekh. – Режим доступа : <https://www.india-seminar.com/1999/484/484%20parekh.htm>